

02. KVALITET VAZDUHA

ZAKONODAVNI OKVIR

Donošenje i primena propisa, kao i obim promene koju reforma u ovoj oblasti donosi i zahvata, zavisi i od drugih sektora, pre svega energetike, saobraćaja i industrije. Jasno je da bi zbog toga trebalo da postoji snažna međusektorska saradnja, kao i preuzimanje zajedničke odgovornosti. Međutim, zbog nedostatka političke i strateške opredeljenosti zemlje ka dostizanju, pre svega, evropskih ciljeva u pogledu životne sredine i klimatskih promena, nalazimo se u situaciji u kojoj različiti sektori imaju različite ambicije i mete, a koji se čak na nivou energetike i očuvanja životne sredine u određenim delovima potpuno isključuju.

U pogledu strateškog okvira, RS i dalje nema nacionalnu Strategiju zaštite vazduha. Kako je potvrđeno u Ministarstvu zaštite životne sredine, rad na ovom dokumentu nije započet.

Ključna Direktiva 2008/50/EZ je u najvećem delu transponovana u zakonodavstvo RS, ali i dalje ne sasvim.

Trenutni status Nacionalnog programa za postepeno smanjivanje godišnjih maksimalnih nacionalnih emisija relevantnih zagađujućih materija i napredak u uspostavljanju mehanizma za implementaciju MMR-a, opisani su u oblastima horizontalno zakonodavstvo, industrijsko zagađenje i klimatske promene.

Kao deo kratkoročnih prioriteta, do kraja 2016. usvojeni su planovi za kvalitet vazduha za aglomeracije Beograd i Pančevo, što je pozitivan pomak. Međutim, i dalje nije urađen ovakav plan za gradove Smederevo, Valjevo i Užice, iako spadaju u lokacije sa kvalitetom vazduha najlošije kategorije. Kako nam je rečeno u nadležnim upravama u sva ta tri grada nedostaju i ljudski i finansijski kapaciteti da se ovo realizuje. U Smederevu, istovremeno, nema pouzdanih podataka merenja, dok je u Užicu, uprkos svim otežavajućim faktorima, započet rad na dokumentu.

Nije urađena revizija zona i aglomeracija u RS. U trenutku pripreme ovog dokumenta (prva polovina oktobra 2017) i dalje nije objavljen Izveštaj o stanju kvaliteta vazduha u Republici Srbiji za 2016. godinu.¹³

¹³ Agencija za zaštitu životne sredine je objavila Izveštaj 24. oktobra 2017. godine.

SPROVOĐENJE PROPISA

Kvalitet vazduha u RS i dalje predstavlja jedan od najkompleksnijih problema u okviru životne sredine sa direktnim efektima na javno zdravlje. Kvalitet vazduha u Srbiji permanentno opada, kao i stanje sistema za njegovo praćenje. Ohrabruje podatak, potvrđen u Odseku za kvalitet vazduha Agencije za zaštitu životne sredine, da je u državnom budžetu početkom godine izdvojena linija za reparaciju sistema, i da se od aprila aktivno radi na potrebnom održavanju i obnavljanju mreže mernih stanica, te da će do kraja godine biti rešeno oko 60% svih problema na mreži.

Najveći izazovi u implementaciji propisa su na nivou monitoringa kvaliteta vazduha i informisanja javnosti.

Kvalitet i validnost podataka koji pristižu iz državne mreže automatskog monitoringa kvaliteta vazduha, i dalje nisu zadovoljavajući, pre svega zbog stanja i načina održavanja opreme kojom se vrše merenja. Podsećamo da je u 2015. samo 25% podataka iz državne automatske mreže priznato kao validno.¹⁴ Istovremeno, u svakom trenutku pregledanja interaktivne mape automatskih mernih stanica, zapažaju se odstupanja od realnog vremena i po nekoliko sati, a zatim i potpuni izostanak izveštaja sa pojedinih mernih mesta bez pratećih objašnjenja.¹⁵ S obzirom na to da godišnji Izveštaj o kvalitetu vazduha Agencije za zaštitu životne sredine za 2016. nije dostupan javnosti u trenutku izrade ovog dokumenta, nije poznato za koliko je dodatno smanjena validnost podataka tokom 2016. godine, imajući u vidu da se nije radilo na popravljanju sistema za merenje.

Nije povećan broj lokacija za uzorkovanje i merenje teških metala i policikličnih aromatičnih ugljovodonika na teritoriji cele zemlje. Istovremeno, jako mali broj stanica meri zagađenja na raskrscima u urbanim sredinama, uprkos konstantnom povećanju broja vozila i očekivanom prilivu vozila koja koriste dizel gorivo iz EU.

Još uvek nije akreditovana laboratorija za kalibraciju uređaja za praćenje kvaliteta vazduha, tj. mreže za monitoring, što je bila jedna od planiranih aktivnosti definisana Postskringing dokumentom za Poglavlje 27.¹⁶

Pored standardnih izvora zagađenja (termoelektrana, saobraćaja, industrije i individualnih kućnih ložišta), stanje vazduha na teritoriji cele zemlje dodatno devastiraju sve učestaliji požari na sanitarnim i divljim deponijama. U poslednjih sedam meseci, kao rezultat lošeg upravljanja deponijama i otpadom uopšte, povećan je broj požara i eksplozija na sanitarnim i divljim deponijama svuda širom Srbije (Beograd, Novi Sad, Subotica, Jagodina, Bajmok, Čelarevo).

¹⁴ <http://www.sepa.gov.rs/download/VAZDUH2015.pdf>

¹⁵ <http://www.amskv.sepa.gov.rs/stanicepodaci.php>

¹⁶ http://www.pregovarackagrupa27.gov.rs/?wpfb_dl=69

Ovi požari su dramatično uticali na kvalitet vazduha, naročito požar ne deponiji „Vinča“, nadomak najveće aglomeracije – grada Beograda, koji je direktno ugrozio vazduh u najnaseljenijim opštinama. Do ovog požara je došlo 18. aprila 2017, a lokalizovan je tek nakon 24 dana. Požar zapravo i dalje traje u dubljim slojevima (20 – 30 m ispod površine) i konstantno oslobađa štetne materije. Nadležne institucije za monitoring vazduha i obaveštavanje javnosti su dale saopštenje da oslobođene supstance tokom požara na deponiji „Vinča“ nisu štetne po zdravlje, te da su koncentracije zagađujućih čestica bile ispod graničnih vrednosti. Ovde treba napomenuti da je istovremeno izbegnuto davanje informacije o promenjenom sastavu čestica, iako one jesu bile u dozvoljenim granicama. Hemijski fakultet iz Beograda je u medijima upozorio javnost da država nema specijalne uređaje za merenje supstanci koje se na deponijama oslobađaju prilikom požara, poput kancerogenih polihlorovanih dibenzoflurana (PCDFs) i polihlorovanih-p-dioksina (PCDDs).¹⁷ Uzgred, potpuno su zanemareni i kumulativni efekti emisija u dugotrajnim sagorevanjima.

Procena kvaliteta vazduha zasnovana na prikazima iz postojećih sistema stanica za monitoring vazduha, pokazuje da koncentracije zagađujućih materija u Srbiji, a naročito čvrste materije, veoma često prekoračuju nivoe bezbedne za ljudsko zdravlje.

U okviru nacionalne mreže za monitoring kvaliteta vazduha postoji 45 automatskih mernih stanica (iz mreže SEPA). Od tog broja tehničku mogućnost za praćenje PM10 čestica ima samo 35 stanica za praćenje kvaliteta vazduha

Samo je 20 automatskih mernih stanica radilo u vremenskom periodu 2010 – 2015, od ukupno 35 mernih stanica koje imaju tehničku mogućnost za praćenje PM10 čestica, iz mreže SEPA, od kojih je svih šest godina radila samo stanica Novi Sad SPENS. Od 2016. godine u mreži SEPA vrši se praćenje PM2.5 čestica u tri merne stanice za automatski monitoring vazduha (dve u Beogradu i jedna u Novom Sadu).

Nedostatak systemske podrške u održavanju i servisiranju opreme koja radi stalno (bez pauze) od 2010. do 2015. godine, doveo je do situacije u kojoj nije bilo dovoljne količine i kvaliteta važećih podataka potrebnih za ocenjivanje kvaliteta vazduha u tri aglomeracije.

Ovaj detalj je zabeležen u zvaničnom godišnjem izveštaju SEPA o kvalitetu vazduha u Republici Srbiji u 2015. godini.

Problem relevantnosti podataka koji dolaze iz lokalnih mreža mernih stanica, gde se merenja vrše akreditovanim manuelnim metodama, i dalje nije rešen. Prema Zakonu o zaštiti vazduha, validni podaci se dobijaju samo automatskim metodom merenja. Na ovaj način veliki deo podataka o kvalitetu vazduha širom zemlje ostaje izvan zvaničnih statistika, kao i realan uvid u stanje kvaliteta vazduha u sredinama koje nisu pokrivene automatskim merenjima.

¹⁷ https://www.youtube.com/watch?time_continue=546&v=CrXxAMPmH2M

Informisanje javnosti o stanju vazduha i dalje nije unapređeno. Unapređenje podrazumeva i objavljivanje mesečnih izveštaja o rezultatima merenja iz lokalnih mreža monitoringa na zvaničnim sajtovima gradova i opština. Osim što se izveštaji objavljuju sa mesec dana kašnjenja i smeštaju u komplikovane poddomene, često im nedostaju prateća narativna pojašnjenja podataka. Takođe se zapažaju i propusti u kontinuitetu merenja u izveštajima. Podatke prikazane na ovaj način je teško pronaći i tumačiti. Samim tim, jako je otežano nestručnoj javnosti da prati kvalitet vazduha u svom okruženju.